

GORUN OCTAVIAN

GORUN OCTAVIAN

**DICIPLINA INSTRUMENT VIOARĂ
SUPPORT DE CURS PRACTIC INDIVIDUAL
PENTRU CICLUL DE LICENȚĂ**

Editura Universitaria
Craiova, 2020

Referenți științifici:

Prof.univ.dr. Ghiță Cătălin

Lect.univ.dr. Ene Mihai

Copyright © 2020 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GORUN, OCTAVIAN

Disciplina instrument vioară: suport de curs practic individual / Octavian

Gorun. - Craiova: Universitaria, 2020

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1637-0

78

© 2020 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

INTRODUCERE

Concepute sub forma unor cursuri practice individuale, cursurile de vioară urmăresc dezvoltarea aptitudinilor tehnice și artistice individualizate ale tinerilor violoniști, dezvoltări axate pe asimilarea elementelor de tehnică instrumentală, și pe evoluția capacității artistice personale ale fiecărui student. Aceste tehnici bazate atât pe exerciții de autopercepție senzorială și aplicabile în cazul tehnicilor de mână stângă se completează cu cele de sensibilizare sau control vizual – în cazul mișcărilor de mână dreaptă. Scopul tehnic final este acela de dezvoltare motrică a interdependenței tehnicilor celor două mâini ale studenților. În ceea ce privește partea artistică, cursul urmărește dobândirea de conștiințe stilistice, concepții moderne interpretative și o dezvoltare în plan personal a studenților, toate acestea suprapunându-se peste informațiile de ordin tehnic.

Atât pentru cei care aleg să-și facă o profesie din interpretarea și cunoașterea propriei viori, cât și pentru publicul meloman atras de sonoritățile unice ale acestui instrument fascinant, putem vorbi cu certitudine despre o pasiune pe viață. În aparență un violonist care stăpânește perfect arta cântatului la vioară ne trimite cu gândul la supranatural, la ideea de ușurință mecanică, deși în realitate în spatele fiecărei reușite artistice se află un travaliu tehnic de nenumărate ore și de explicații științifice concrete, referitoare la obținerea rezultatului sonor.

Ca în orice alt domeniu artistic care lasă loc performanței, cu cât un violonist este mai bine pregătit, cu atât acțiunile sale artistice se desfășoară cu mai multă naturalețe, creind impresia că demersul său ar putea fi accesibil aproape oricui. Aceasta este o imagine iluzorie deoarece produsul artistic final este rodul talentului, al unei munci îndelungate și al unei aprofundări personale obținute în timp. Tocmai de aceea, actul revelării studentului de către profesor a tainelor accederii la perfecționarea tehnicii instrumentale și la rafinamentele stilistice și interpretative reprezintă un proces fascinant, dificil, dar și un adevărat privilegiu.

Principiile artistice care mă conduc, atât pe scenă, cât și în activitatea didactică se pot descrie ca fiind cuprinse între cele două repere aflate aparent în antagonie: autodisciplina, atât de necesară în formarea tehnică și emoțională a tânărului violonist și creativitatea, fără de care niciun artist nu se poate exprima în mod original. Aceste principii reprezintă factorii principali ce definesc educația și formarea unui student violonist, dar practic, ele reprezintă repere de bază în formarea oricărui tip de muzician.

Introducerea unui sistem de tehnică de cântat într-un curs, sau chiar scrierea unei cărți despre aspectele tehnice și interpretative ale vioarei este o reală provocare pentru un interpret la vioară, deoarece nicio lucrare tipărită nu poate înlocui relația vie dintre profesor și student. În cazul cursurilor de vioară metoda cea mai eficientă de predare pe care un profesor o poate oferi unui student rămâne și astăzi abordarea individuală, personală, a fiecărui student în parte și din acest punct de vedere generalizarea pare aproape imposibil de realizat.

Având toate aceste informații, am încercat să alcătuiesc un curs care să cuprindă aspectele generale legate de tehnica și interpretarea la vioară. Dintotdeauna au existat mai multe tipuri de sisteme tehnice de cântat la vioară, unele foarte practice, altele care nu mai sunt de actualitate datorită metodelor de asimilare axate pe repetitivitatea mecanică, și ultima categorie, cea care impune moduri de cântat unice, unele de-a dreptul rigide. Sistemul pe care am încercat să îl prezint în paginile următoare este unul în care eu cred, fiind unul dintre cele mai practice sisteme actuale de tehnică, deși repet, în niciun caz nu susțin că este singurul sistem corect sau singurul posibil.

Există și astăzi metode de asimilare care insistă asupra respectării regulilor tehnice stricte, *corecte*, pentru toată lumea și pentru a tot ceea ce are legătură cu cântatul la vioară. Menținerea regulilor rigide este o procedură periculoasă, deoarece regulile ca atare ar trebui să fie făcute pentru binele studenților, mai degrabă decât folosirea tinerilor pentru a glorifica regulile. În cântatul la vioară, ca în orice altă artă, formarea tehnică și artistică a unui violonist nu înseamnă aplicarea unui set de reguli absolut stricte, ci mai

degrabă aplicarea unui grup de principii generale complexe, capabil să acopere toate cazurile particulare, dar suficient de flexibile pentru a fi aplicabile oricărui tip de interpretare. Profesorul trebuie să conștientizeze că fiecare student este un individ cu propria personalitate, el are propriile sale caracteristici mentale și fizice, dar și propria sa abordare a instrumentului și a muzicii. Odată ce profesorul identifică acești factori el trebuie să trateze studentul în mod corespunzător. Naturalitatea ar trebui să fie primul său principiu călăuzitor. *Modul corect de cântat* este doar ceea ce este natural pentru un student violonist, deoarece cântatul natural este întotdeauna cel mai confortabil și cel mai eficient. Prin urmare, eforturile profesorului trebuie să fie canalizate pentru ca fiecare elev să fie confortabil în relația sa cu instrumentul.

În cazul alegerii unui repertoriu de vioară pentru un student se va pune accent pe autocunoașterea personalității sale interpretative urmărindu-se realizarea unui plan stilistico-interpretativ, scopul fiind obținerea unor modalități de exprimare coerente a conținutului muzical: prin parcurgerea unor analize formale, prin diverse metode de comparare a reperelor interpretative, și prin aportul fanteziei creatoare la care se adaugă relația creator – interpret – public.

Cred cu tărie în necesitatea imperioasă de înprospătare a modului de interpretare a concertelor pentru vioară mozartiene, lucrări fundamentale în dezvoltarea tehnică și stilistică a oricărui violonist, lucrări ce propun o infuzie de gândire interpretativă complex, autentică și actuală.

Având în vedere ultimele descoperiri din creația de concerte pentru vioară tartiniană, deocamdată, acestea îl plasează pe Giuseppe Tartini ca pe singurul violonist la care întâlnim în concerte *stilul de interpretare galant*, în special în cele din ultima sa perioadă de creație. În cercetarea mea legată de acest subiect am descoperit un număr de 125 de concerte pentru vioară, majoritatea inedite, și un număr de peste 80 de sonate pentru vioară și continuo. Această creație a sa pentru vioară - cu un număr impresionant de lucrări - reprezintă din punctul meu de vedere o verigă lipsă între creația de

vioară barocă și cea clasică, iar faptul că am aprofundat acest tip de repertoriu tartinian pentru vioară mă îndreptățește să consider că abordarea lor poate fi un demers util pentru studenți înaintea parcurgerii concertelor mozartiene: o etapă necesară de familiarizare cu stilul clasic-galant mozartian.

Având în vedere ritmul alert în care se produc schimbările în domeniul interpretării la vioară, modul în care evoluează tehnica instrumentală, tipurile actuale de sonorități scenice, capacitățile actuale evolute de asimilare ale tinerilor violoniști dar și toate noutățile artistice și descoperirile cercetătorilor și muzicologilor din domeniu, mi-am impus să rămân foarte conectat la violonistica europeană, menținând legături strânse și directe cu profesori sau soliști din domeniul viorii ce activează în Europa sau chiar în Statele Unite, urmărind permanent astfel transformările artistice în plan mondial. În mod indubitabil, peste mai puțin de 10 ani vor fi multe aspecte de reanalizat, de adăugat noi viziuni interpretative sau stilistice, viziuni care momentan se află încă în fază de crisalidă.

Din punct de vedere al asimilării repertoriale consider că etapele pe care trebuie să le parcurgă un student în abordarea unei partituri sunt: însușirea partituri muzicale, clarificarea structurilor muzicale – prin analiza formală și al mesajului artistic al lucrării, realizarea unui plan interpretativ, procesul retrăirii creației muzicale, abordarea unor repere stilistice de referință, aportul propriei personalități și în final analiza relației creator – interpret – public.

Ca în oricare domeniu muzical care vizează performanța publică, îmi doresc să țin cont de realitatea esențială a câștigării experienței scenice, pas cu pas și etapă după etapă. În acest sens, am avut reprezentații scenice cu studenții și intenționez să continui aceste demersuri artistice, cu diverse tematici, în care să implic studenți din toți anii de studiu, aflați în diverse stadii artistice sau de însușire a tehnicii instrumentale. De asemenea susțin continuarea ideii de a prezenta spectacole-concerte mixte, la care să participe studenți ai ambelor specializări ale artei spectacolului ce alcătuiesc Departamentul de Arte din Craiova – cel de Actorie și cel de Muzică.

Din toate aceste considerente acest curs va viza două direcții: prima, care este o trecere în revistă a sistemului actual de tehnică de cântat la vioară; el urmărește aspectele legate de formarea și consolidarea cunoștințelor tehnice și artistice ale unui student, și cea secundă, cea prin care voi detalia conținuturile cursurilor, cu scopul declarat de a obține o viziune generală și de ansamblu a sistemului pentru toți anii de studii ce formează ciclul de licență, sub toate aspectele prezentate mai devreme.

În final consider că rolul meu, ca artist și pedagog, este acela de a transmite viitorilor muzicieni violoniști informațiile acumulate de mine cu scopul de a îmbunătăți, corecta și impulsiona formarea lor artistică și spirituală. Toate aceste elemente pot alcătui o garanție a reușitei integrării lor în circuitul vieții culturale, într-o societate în care atât adevăratele repere interpretative cât și valorile artistice reale se cer în permanență conservate, reînnoite sau reinventate.

Partea I-a

SISTEMUL TEHNICII DE CÂNTAT LA VIOARĂ

CAPITOLUL I

GENERALITĂȚI DESPRE TEHNICĂ ȘI INTERPRETARE

În primul rând, aș dori parcurgem sumar elementele de tehnică de bază ale interpretării tuturor lucrărilor muzicale. Tehnica de execuție la vioară este întemeiată ferm pe trei elemente: calitatea sunetului, precizia intonației și controlul precis al ritmului. Ea se combină cu interpretarea pentru a obține un cântat optim și ele depinde de următorii factori:

- Factorul fizic – este cel care se ocupă de mecanismul anatomic al individului, în special de forma degetelor, mâinilor și brațelor sale, plus flexibilitatea aparatului său muscular și funcționarea sa fiziologică în ceea ce privește mișcările de cântat și acțiunile musculare. Împreună ele construiesc tehnica unui violonist;
- Factorul mental – este capacitatea mentală de a pregăti, de a rectifica și superviza activitatea tehnică de execuții ale mișcărilor fizice;
- Factorul estetic-emoțional – reprezintă capacitatea de a înțelege și de a simți semnificația muzicii; tot aici aș agăuga și talentul nativ de a-și proiecta mesajul expresiv către ascultător.

Cel de-al doilea aspect pe care doresc să-l amintesc este necesitatea unui sistem tehnic de învățare; aici apare cea preocupare unor sisteme școlare mai învechite, rigide, pentru aplicarea unor reguli tehnice stricte asupra tinerilor violoniști, ignorându-se principiul cântatului natural sau tipul de anatomie mecanică personală. Legat de acest subiect aș aminti importanța abordării mentale a tehnicii: fără a minimaliza importanța studiului de tip repetitiv-mecanic al tehnicii viorii eu consider că este extrem de importantă abordarea mentală preliminară a tuturor problemelor tehnice viitoare - prin analiză și înțelegere a tipurilor de tehnică și de mișcări fizice.

Între cele două aspecte este practic o relație organică: înțelegerea naturalului mișcării tehnice și aplicarea ulterioară a exercițiilor de formare a reflexelor tehnico-mecanice optime. Profesorul are rolul de a observa diferențele și particularitățile anatomice și să abordeze diferit problematicile,

de la caz la caz, făcând concesii pentru soluționarea tuturor situațiilor. Ajustările fiziologice legate de tehnica viorii ar trebui să fie un lucru individual; de aceea eu consider că nu pot fi formulate reguli generale pentru toți violoniștii.

Criteriile de evaluare a unui violonist

În evaluarea unei interpretări la vioară trebuie să operăm cu două categorii distincte de valori. Primele dintre acestea le vom denumi valori absolute, sau obiective, și pe celelalte valori relative, sau subiective. După cum sugerează și denumirea, prima categorie nu este afectată de modificările circumstanțelor, în timp ce cea de-a doua categorie poate fi modificată în funcție de stilul interpretativ al perioadei, de o schimbare de locație sau chiar de gustul interpretului.

- Valorile absolute, obiective, cuprind necesitatea controlului tehnic cât mai bun și o cerință de asimilare completă a lucrării pentru a fi cântată în toate detaliile sale, inclusiv o înțelegere completă a structurii sale armonice și formale. Aceste cerințe sunt atemporale și nemodificabile. Cu siguranță abilitatea de a cânta cu o intonație corectă într-un tempo constant, sau aceea de a realiza sonor o paletă de culori complexă, sau, o abilitate tehnică de a realiza o mare diversitate a varietăților de arcuș, de asemenea, nu se vor modifica niciodată.
- Valorile relative, subiective, sunt cele care se ocupă de partea de interpretare a unei lucrări. Interpretarea unei lucrări muzicale presupune că studentul deține o concepție personală despre modul cum ar trebui să sune lucrarea respectivă. Acest element este influențat întotdeauna de factori subiectivi: gust, stil sau trendul de interpretare (care toate variază de la individ la individ, de la un spațiu cultural la altul și de la o perioadă la alta). Dezvoltând acest aspect, chiar și o culoare sonoră produsă de un anumit tip de vibrato ar putea conveni sau contraveni gustului pentru unui anumit spațiu sau timp.

Din acest punct de vedere lucrările pentru vioară ale lui J. S. Bach pot servi pentru a argumenta un spectru larg de concepții de interpretare individualizate ale aceleiași lucrări muzicale. Ca exemple aș aminti că un tip de școală de vioară prezintă discuții pro sau contra despre utilizarea spiccato-ului în lucrările lui Bach. Alt tip de concepție interpretativă a lucrărilor bachiene condamnă însă folosirea tehnicii de spiccato în interpretarea lui Bach, argumentând că arcușul de la acea vreme nu ar fi putut permite fizic acest tip de execuție. O a treia opinie apără utilizarea tehnicii de spiccato cu argumentul că dacă Bach ar fi cunoscut această posibilitate tehnică atunci cu siguranță ar fi aprobat utilizarea ei; au fost și sunt în continuare controversate și despre alte aspecte ale interpretărilor lucrărilor sale, cum ar fi *romantizarea interpretărilor* - utilizarea de nuanțe exagerate de crescendo sau decrescendo (care sunt contestate de către puriști), precum și utilizarea de rubato, vibrato ș.a. Nu există nicio soluție pentru aceste dispute.

Pentru a atinge nivelul unui artist adevărat studentul va trebui să-și formeze propria opinie, să-și facă propria alegere și să-și asume propria responsabilitate în ceea ce privește interpretarea unei lucrări muzicale. Pentru a asimila aceste aspecte învățământul universitar se va orienta către pregătirea și abordarea de către studenții violoniști a tuturor tipurilor de tehnică astfel încât ideile lor muzicale să poată fi realizate pe deplin - preocuparea cu precădere către valorile absolute ale cântatului la vioară; însă și asimilarea unor stiluri sau maniere de tehnică specifică sunt aspecte didactice foarte importante pentru o formare artistică complexă, de aceea nici valorile subiective nu vor fi trecute cu vederea.

Tipurile de tehnică de cântat la vioară

Tehnica de cântat la vioară este abilitatea de a direcționa mental și de a executa fizic toate mișcărilor mecanice necesare ale mâinilor, ale brațelor și ale degetelor de la cele două mâini. O tehnică complexă înseamnă dezvoltarea tuturor elementelor abilității violinistice până la cel mai înalt nivel. Pe scurt, aceasta reprezintă stăpânirea completă de către violinist asupra întregului

potential al instrumentului. Acest control al potențialului viorii implică capacitatea de a cânta corect, cu o mare fiabilitate fizică și cu un control mental fiecare lucrare muzicală, de la cele mai simple și până la cele mai rafinate. Pe lângă, dezvoltarea acestor abilități de ordin tehnic avem și necesitatea ca studenții să aibă o concepție interpretativă proprie despre cum ar trebui să sune o lucrare, ei ar trebui să fie puși la curent și cu stilistica cea mai potrivită în vederea abordării unei interpretări concrete. O tehnică a viorii care cuprinde aceste aspecte poate fi numită *tehnică interpretativă*.

Un astfel de tip de control – mental și mecanic asupra viorii - nu este necesar numai în cazul unui solist, adică a celui care dorește să-și realizeze propria interpretare a muzicii, ci, în egală măsură, este utilă și pentru instrumentistul care trebuie să dea curs ideilor muzicale ale unui lider (cum ar fi dirijorul orchestrei) sau unui grup muzical – cum se întâmplă în cazul muzicii de cameră, unde un muzician trebuie să-și coordoneze cântatul cu cel al celorlalți membri ai grupului.

Am putea specifica și o diferențiere între tehnici, se poate vorbi astfel și de o tehnică virtuoasă, care uneori, deși poate fi o tehnică de execuție strălucitoare, nu este întotdeauna sub un control mental complet. De exemplu sunt cazuri când degetele mâinii stângi se pot mișca adesea prea repede pentru un control exact al mentalului, și cu toate că obțin un efect de mare viteză și o ușurință extraordinară, interpretarea poate pierde din claritate fără o disciplină ritmică sau o sincronizare adecvată.

Tehnica și corelarea

Temelia pe care se bazează construcția tehnicii de cântat la vioară, așa cum s-a menționat până acum, se află în *relația corectă a mentalului cu corpul*, adică o posibilitatea reproducerii fizice a unei secvențe muzicale în care comanda mentală obține răspunsul muscular dorit. Această relație dintre mental și fizic va fi denumită *corelație*¹. Îmbunătățirea acestei corelații de

¹ Termenul de corelație nu este tocmai cel mai ideal termen, în măsura în care el este folosit cel mai adesea în legătură cu elemente care sunt interdependente și de principiu egale, în timp

către studenți oferă cheia unui control tehnic, nu doar prin antrenamentul mecanic al mâinilor: controlul mental nu are ca scop în sine mișcarea mușchilor, ci receptivitatea și reacția acestora la impulsul necesar execuției. Cu cât este mai bună corelația, cu atât ușurința precizia și fiabilitatea tehnicii de cântat sunt mai mari.

Modalitatea de îmbunătățire a corelării este stimularea uniunii dintre mental și corp, cu scopul de a obține o coordonare din ce în ce mai mare în cazul diferitelor probleme tehnice, probleme care merg de la simplu la complex. Problemele cele mai comune în cântatul la vioară întâlnite de studenți sunt cele ale ritmului și coordonării. Astfel de probleme pot lua forma unei deformări a valorilor de timp (a structurilor ritmice) care sunt generate de mâna stângă, sau de anumite tipuri de înclinare a planului de trăsătură al mâinii drepte incorect aplicate. Tot legat de corelare întâlnim și problematici de coordonare sau de sincronizare între mișcările celor două mâini; aș mai aminti de problematica suprapunerii accentelor. Orice pasaj tehnico - melodic pe care interpretul îl asimilează sub forma unor diverse tipuri de exerciții - formate din modificări de diferite tipuri de structuri ritmice, lucrând exerciții care impun diverse tipuri de accente, sau în forme de studiu cu planuri de trăsătură exersate în diverse viteze de schimb de plan - este un pasaj muzical care va fi complet asimilat, atât mental cât și mecanic.

Interpretarea lucrărilor muzicale

Interpretarea este scopul final al studiului instrumental, este cu adevărat *raison d'être* al instrumentiștilor. Tehnica este doar mijlocul pentru a obține acest scop iar instrumentul trebuie utilizat în slujba interpretării artistice. Prin urmare, pentru o interpretare de succes, deținerea unei tehnici instrumentale sigure nu este suficientă: studentul trebuie să înțeleagă în profunzime sensul muzicii, trebuie să aibă imaginație creativă și o abordare

ce în cazul nostru este vorba de o relație între un element superior – mintea și practic subordonatele acesteia – componentele anatomice: mușchi, ligamente, tendoane, etc. Am optat totuși pentru acest termen pentru a sublinia legătura organică și compactă dintre ele.

emoțională personală a lucrării. Personalitatea artistică a unui tânăr violonist nu trebuie să se autoafecționeze excesiv dar nici să nu poată fi observată în cântat- prea plană.

Calitățile unui bun interpret sunt calitățile pe care le deține un bun orator – ele sunt similare. Un vorbitor bun este cel care are o voce bună, o exprimare clară și un mesaj important de spus, toate expuse într-un mod în care să poată convinge pe toată lumea. În analogie, un bun interpret muzical este unul al cărui act artistic îmbină măiestria tehnică completă cu o interpretare inteligibilă și convingătoare pentru toată lumea.

Interpretarea în sensul cel mai pur artistic presupune o abordare personală și creativă a lucrării muzicale în obținerea unei realizări cu adevărat artistice. Posibilitatea imitării concepției de interpretare a profesorului de către studenți nu poate intra la rubrica de artă cu adevărat creativă. Prin urmare, este o mare greșeală pentru un profesor să-și impună propria concepție de interpretare asupra studenților săi. Încă de la o vârstă fragedă în dezvoltarea unui violonist profesorul ar trebui să încerce să încurajeze o inițiativă personală, și în același timp să se străduiască constant să îmbunătățească înțelegerea elevului și să-i dezvolte gustul și simțul muzical. Metoda imitației nu favorizează un rezultat de valoare; imitarea înregistrărilor este recomandabilă într-o foarte mică măsură, deoarece nici imaginația, nici inițiativa studenților nu au nicio șansă să se dezvolte și prin urmare nu vor putea dezvolta o personalitate muzicală proprie. O recomandare mult mai bună pentru un student ar fi aceea să asculte și alte lucrări muzicale ale aceluiași autor și astfel să asimileze stilul și personalitatea compozitorului.

La nivel universitar profesorul trebuie să încurajeze dezvoltarea concepțiilor interpretative la studenți. Ca în orice sistem artistic și în cazul viorii există diferențe mari de talent între studenți, nu numai în ceea ce privește capacitatea tehnică, ci și în ceea ce privește muzicalitatea sau imaginația creativă. Cu siguranță nu orice student are potențialul imaginației creatoare care se poate dezvolta până la punctul în care poate deveni un bun în sine, chiar și atunci când abilitățile sale tehnice pot fi nelimitate. În linii